موفقیت شرکت‌های تعاون روستایی استان اصفهان و ارزیابی سازه‌های مؤثر بر آن

امیر مظفر امینی* و مریم اسماعیلی‌فلاح[۱]

(تاریخ دریافت: ۸۶/۶/۱۴ ؛ تاریخ پذیرش: ۸۷/۸/۱۸)

چکیده

هدف اصلی این پژوهش، ارزیابی موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی استان اصفهان، و سنجش عوامل مؤثر بر آن است. به این منظور نمونه‌گیری شرکت‌ها در سطح استان، به روش چند مرحله‌ای به صورت طبقه‌ای متناسب با اندازه انجام شد و در نهایت ۱۸ شرکت تعاونی روستایی مورد بررسی قرار گرفته، پرسش‌نامه‌های محقق ساخته، توسط ۳۲۸ نفر از اعضا و۹۳ نفر از ارکان و مدیران شرکت‌های تعاونی روستایی تکمیل شد. در این مطالعه، عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها، درسه بعد درون سازمانی، برون سازمانی و ساختاری، مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های پژوهش در مجموع، بیانگر عملکرد ضعیف شرکت‌های تعاونی روستایی بوده، نشان‌دهنده این است که متغیرهای سابقه عضویت در تعاونی، ساختار تعاونی، سرمایه تعاونی، رشد سهام هر عضو، سواد، مشارکت و سطح برخورداری از آموزش و سطح آگاهی اعضا، بر موفقیت این شرکت‌ها تأثیر مثبت و مستقیم داشته، عملکرد سازمان تعاون روستایی ومنفعت طلبی مدیران بانفوذ در تعاونی‌ها نیز بر موفقیت آنها تأثیری مستقیم اما منفی دارد. متغیرهای میانگین سهام هر عضو، سابقه مدیریت، شناخت و سن افراد بر متغیر موفقیت به‌صورت مثبت اما غیر مستقیم و متغیر اندازه تعاونی به شکل غیر مستقیم و منفی بر موفقیت تعاونی تأثیرگذار می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: تعاونی، شرکت‌تعاونی روستایی، موفقیت، تحلیل مسیر، استان اصفهان

مقدمه

زندگی انسان، به ویژه از فردای انقلاب صنعتی، سیر رو به تکاملی داشته است. قبل از آن که معانی و مفاهیمی همچون توسعه، توسعه پایدار و توسعه روستایی در ادبیات جهانی خلق شود، توسعه نه در معنای گسترده کنونی که در مفهوم کلی خود که بهبود وضعیت زندگی بشر را حکایت می‌کند، با نشیب و فرازهایی رو به رو بوده است. در شرایط کنونی و به ویژه در کشورهای رو به رشد، کشاورزی و توسعه آن، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، آن چنانکه منشا و منبع بسیاری از تحولات اساسی در زندگی انسان، خصوصاً در سده‌های گذشته، کشاورزی و تحولات مربوط به آن بوده است(۹). از آنجا که توسعه کشاورزی، به ویژه برای کشورهایی مانند ایران، نمی‌تواند مقوله‌ای بیگانه و جدای از توسعه روستایی باشد، برنامه‌ریزی در جهت تسریع فرایند توسعه روستایی، باید امری اجتناب ناپذیر تلقی شود. نهادها و سازمان‌های منطقه‌ای موجود، از جمله منابع بالقوه‌ای هستند که با تقویت یا تجدید ساختار آنها، و به عبارتی، با اصلاح وسازماندهی مجددشان، می‌توان در راستای توسعه روستایی از وجودشان بهره‌ها جست. از جمله

۱. به ترتیب استادیار و کارشناس ارشد توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان

* : مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: aamini@cc.iut.ac.ir

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

این سازمان‌ها شرکت‌های تعاونی تولید هستند که دیر زمانی است در این کشور به عنوان یک نهاد رسمی هویت پیدا کرده‌اند. بدیهی است می‌توان ضمن رفع مسائل و مشکلات موجود در این تعاونی‌ها، با استفاده از ظرفیت‌ها و امکانات موجود در آنها، برنامه‌های توسعه روستایی را آسان‌تر، بهتر و سریع‌تر اجرا نمود.

نقش تعاونی‌ها در توسعه

سازمان بین‌المللی کار تعاونی‌ها را ابزاری برای بهبود وضع اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی افراد کم درآمد، افزایش منابع سرمایه‌های فردی و ملی، تأمین نظارت دموکراتیک، توزیع عادلانه سود در اقتصاد و بالابردن سطح درآمد ملی، بهبود شرایط و تکمیل خدمات اجتماعی، کمک به ارتقای سطح دانش عمومی و فنی اعضا دانسته است (۶). بسیاری از پژوهش‌های انجام شده در مورد تعاونی‌های روستایی بر این واقعیت تأکید داشته‌اند که در بسیاری از کشورها، این شرکت‌ها ضمن تأمین اعتبار و وام و سازماندهی امورتجاری اعضا، باید در تولید بیشتر و توسعه مناطق روستایی، نقشی کلیدی به عهده گیرند(۱۸).

گرچه شرکت‌های تعاونی متناسب با شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی جامعه خود، می‌توانند در تقویت بنیان‌های نظام مالکیت ارضی، تبدیل مزارع کوچک و پراکنده به زمین‌های بزرگ، حفاظت از منابع طبیعی، بسط و گسترش اطلاعات فنی جهت بهره برداری بهتر از اراضی، تشویق به پس‌انداز کردن و گسترش اعتبارات، کاهش دادن قیمت وسایل تولید و تقلیل مخارج، کاهش قیمت کالاهای مصرفی و خدمات، کمک در فروش محصولات تولیدی، کاستن از میزان مخاطرات احتمالی و پایین آوردن مخارج بیمه و گسترش و تعمیم تعلیمات عمومی یا حرفه‌ای مؤثر باشند، اما باید یادآور شد که لازمه تحقق تمامی این موارد در بسیاری از کشورها و از جمله کشور ما، تحول در فرهنگ، نگرش و نحوه تفکر آحاد مردم است(۳).

تاریخچه تشکیل شرکت‌های تعاونی روستایی در ایران

پس از تصویب قانون اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۰ که براساس تبصره ماده ۱۶ آن، به کسانی زمین واگذار می‌شد که عضویت شرکت تعاونی روستایی همان ده را پذیرفته باشند، شرکت‌های تعاونی روستایی با سرعت زیادی تشکیل شدند. در سال ۱۳۴۲ سازمان مرکزی تعاون روستایی هم‌زمان با اجرای قانون اصلاحات ارضی و با هدف تأمین موجبات گسترش و تقویت تعاون در روستاها، توسعه عملیات اقتصادی، بازاریابی و خدمات تعاونی و نظایر آن و با وظیفه هدایت، حمایت و نظارت بر شبکه تعاونی‌های روستایی _ کشاورزی تشکیل شد(۴و۱۳).

شرکت‌های تعاونی روستایی براساس اساسنامه‌شان، قادر به فعالیت در زمینه‌های مختلفی مانند ایجاد واحدها و مجتمع‌های تولیدی در بخش‌های کشاورزی و صنعت، تهیه و تدارک کالاهای معیشتی و نهاده‌های تولیدی، ارائه خدمات تاسیساتی و زیربنایی در جهت عمران و توسعه‌روستایی و کشاورزی، ارائه خدمات بازاریابی و بازاررسانی تولیدات کشاورزی، ارائه خدمات مالی و اعتباری، ارائه خدمات فنی و مشاوره‌ای، ارائه خدمات اطلاع‌رسانی، ترویجی و آموزشی، مدیریتی، نظارتی و حقوقی بوده(۱۰)، لیکن در عمل و در زمان‌های مختلف، این شرکت‌ها همگی فعالیت محدود و مشابهی داشته، جدای از شرایط اقلیمی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی هر منطقه عمل کرده‌اند.

اساسنامه این تعاونی‌ها موید گستردگی حدود و عملیات مورد نظر قانون‌گذار برای آنها بوده، امکان فعالیت این شرکت‌ها در زمینه‌های مختلف به صورت بالقوه در آن وجود دارد، لیکن بررسی عملکرد گذشته و حال این تعاونی‌ها حاکی است که آنها همگی و البته به صورت ناقص، در زمینه تهیه و تدارک کالاهای معیشتی و نهاده‌های تولیدی، خدمات بازاررسانی و بازاریابی تولیدات کشاورزی و خدمات مالی و اعتباری، فعالیت داشته‌اند. به همین دلیل، نه تنها نتوانسته‌اند به صورت کامل و در خور، نقش مثبت و سازنده خود را ایفا کنند، که در برنامه‌های توسعه منطقه نیز جایگاه قابل توجهی پیدا نکرده‌اند(۱۵). بررسی عملکرد این شرکت‌ها در دهه‌های گذشته، چه در قبل و چه در بعد از انقلاب اسلامی مبین آن است که این تعاونی‌ها بیش از آن که در خدمت توسعه منطقه و بهبود شرایط روستاییان باشند،

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

در خدمت اهداف دولت و به عبارتی مجری سیاست‌ها و برنامه‌های آن، بوده‌اند و دولت بخش زیادی از وظایف خدمات رسانی خود به روستاها را از طریق این شرکت‌ها و اتحادیه‌ها انجام داده است. این مهم خصوصاً در طی دوران جنگ و بنا به شرایط و موقعیت اضطراری کشور، فوق‌العاده چشمگیر و قابل توجه بوده است. پس از پایان جنگ و در راستای اجرای برنامه‌های تعدیل اقتصادی، ضمن واگذاری بسیاری از امور به بخش خصوصی، بدون آن که دولت پیش شرط‌های لازم برای اجرای برنامه‌ها را فراهم کرده باشد، از میزان حمایت از این بخش کاست. هم‌چنین به علت کاهش یارانه‌ها و کالاهای یارانه‌ای، تورم شدید، مهاجرت رو به تزاید و افزایش مشکلات اقتصادی در سطح روستاها، این شرکت‌ها با مشکلات روبه افزایشی رو به رو شدند که بر عملکرد و در نتیجه، بر موفقیت آنها تأثیر گذاشت(۱۱).

پیشینه پژوهش

خوزه رودریگز در مطالعات تجربی خود در اسپانیا، به این نتیجه رسیده است که تعلیم و تربیت و مشخصاً آموزش و پرورش، سبب‌ساز تغییرات مثبت در ساختار سازمانی شده، تأکید می‌کند که افراد با آموزش کم و با کمبود آموزش‌های تخصصی، مانعی جدی برای فعالیت‌های تعاونی در منطقه هستند(۲۲). آموده‌او در پژوهش خود، موفقیت راهکارهای تعاونی در شرایط جهانی شدن را، در عمیق‌تر شدن فهم اعضای تعاونی‌ها از ارزش‌ها و اصول تعاون، پیوستگی و اتحاد تعاونی‌ها، اتکا و اعتماد آنها و اعضای‌شان به یکدیگر می‌داند(۱۷). لوی معتقد است که برای حصول به موفقیت در تعاونی‌ها، به ویژه در بخش کشاورزی و بازاریابی محصولات آن که فاقد انسجام لازم است، تقویت همکاری‌های اجتماعی و اقتصادی بین تعاونی‌ها دارای اولویت ویژه‌ای است(۲۰).

درویشی نیا در پژوهش خود میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان مازندران را ناچیز برآورد کرده، رضایت اعضا از تعاونی، نگرش آنها نسبت به تعاون و آگاهی اعضا از شرکت را در حد متوسط و میزان مشارکت اعضا در امور شرکت و فعالیت‌هایش را در حد اندک برآورد کرده است(۵). نتایج تحقیق آقاجانی ورزنه در مورد فعالیت‌های شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان اصفهان، نشان می‌دهد که جامعه مورد مطالعه وی با فلسفه تشکیل تعاونی‌ها و کارکرد آنها آشنایی چندانی نداشته و از آموزش کافی نیز برخوردار نبوده، تعاونی‌ها را در راه رسیدن به اهداف تعیین شده، افزایش کارآیی عوامل تولید و بهبود روش بهره برداری به‌منظور اقتصادی کردن فعالیت‌هایشان، موفق ارزیابی نمی‌کند(۱). صفری‌شالی نیز با بررسی فعالیت‌ها و عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران استان تهران نشان می‌دهد که متغیرهای میزان بهره‌مندی اعضا از آموزش، مشارکت اعضا در امور تعاونی، تخصص هیات‌های مدیره و شناخت اعضا از اصول تعاون، بر موفقیت تعاونی‌ها به طور مستقیم تأثیر می‌گذارند(۱۲). رمضانی در ارزیابی عملکرد هیات‌های مدیره و مدیران عامل اتحادیه‌ها و شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران ایران، متغیرهای سن، تحصیلات، سابقه عضویت، آموزش‌های ارائه شده و عملکرد اتحادیه‌های تعاونی را دارای تأثیر مثبت بر موفقیت تعاونی‌ها می‌داند(۸). کرمی و رضایی مقدم در پژوهش خود در مورد تعاونی‌های تولید ایران، به این نتیجه رسیده‌اند که این شرکت‌ها در مجموع از موفقیت چندانی برخوردار نبوده‌اند(۱۹). رمضانی و امینی نیز در ارزیابی شرکت‌های تعاونی مرغداران استان اصفهان به نتیجه مشابهی دست‌یافته‌اند(۲۱).

مواد و روش‌ها

جامعه آماری این پژوهش را کلیه ۱۵۰ شرکت تعاونی روستایی استان اصفهان، با ۲۴۰۲۸۷ نفر عضو تشکیل می‌دهد (۱۴). به دلیل گستردگی جامعه آماری و محدودیت‌های موجود، از شیوه نمونه‌گیری چند مرحله‌ای به صورت طبقه‌ای متناسب با اندازه استفاده شد. در آغاز، با توجه به شرایط جغرافیایی و اقلیمی و پس از رایزنی با صاحب‌نظران در این زمینه، استان اصفهان به سه منطقه تقسیم شد. بر این اساس شهرستان‌های حوضه آبریز

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

رودخانه زاینده رود منطقه نخست، شهرستان‌های منطقه کوهستانی استان ـ در منطقه غربی و شمالی ـ منطقه دوم و شهرستان‌های منطقه شرقی و جنوبی در منطقه سوم طبقه‌بندی شدند.

کلیه شرکت‌های تعاونی نیز با نظر کارشناسان صاحب‌نظر در سازمان تعاون روستایی و با لحاظ کردن تعداد اعضای آنها، در سه گروه بزرگ، متوسط و کوچک طبقه‌بندی شدند.

حجم نمونه با استفاده از رابطه $n=\frac{Z^2_{\alpha/2}}{4d^2}$ متناسب با تعداد اعضای موجود در هر یک از گروه‌های بزرگ، متوسط وکوچک در هر یک از مناطق سه‌گانه تعیین شد. تعداد شرکت‌های لازم برای نمونه‌گیری در هر گروه، از هر منطقه، متناسب با تعداد کل شرکت‌های موجود در هر یک از مناطق، تعیین گردید. با توجه به همگونی شرکت‌های تعاونی و گروه‌های مختلف در هر منطقه، تعداد شرکت مشخص شده از هرگروه، به تصادف انتخاب گردیده، به تعداد محاسبه شده از اعضای آنها، به صورت تصادفی نمونه‌گیری شد(۱۶). تعداد نمونه مورد نیاز این پژوهش، با دقت(d =۰/۰۵) و اطمینان ۹۵ درصد، ۳۸۴ نفر به‌دست آمد که با افزایش ده درصد به کل نمونه، برای اطمینان از دریافت پرسش‌نامه‌ها، تعداد کل نمونه ۴۲۳ نفر در نظر گرفته شد. در جریان تسهیم نمونه بین طبقات و گروه‌ها، و در اثر گرد کردن، حجم نمونه به ۴۲۵ نفر بالغ شد. در مجموع، ۹۳ نفر از ارکان و مدیران و ۳۲۸ نفر از اعضای ۱۸شرکت تعاونی روستایی، مورد مطالعه و بررسی قرار گرفتند.

با توجه به اساسنامه تعاونی‌ها و میزان حصول آنها به اهداف‌شان، سازه‌های تعیین‌کننده میزان موفقیت تعاونی‌ها سنجیده شده، هم‌چنین بر اساس پژوهش‌های انجام شده قبلی، مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر عملکرد و موفقیت شرکت‌های تعاونی، در سه وجه عوامل "*درون‌سازمانی*"، "*برون‌سازمانی*" و "*ساختاری*" ساخته و تبیین گردید. عوامل درون سازمانی مورد بررسی در این پژوهش، در سه بعد انسانی، مدیریتی و اقتصادی مورد توجه قرار گرفت(۸ و ۱۲)، اثر هر یک از آنها را سنجیده و در مجموع این اثر به عنوان شاخص برای ارزیابی تأثیر عوامل درون سازمانی در موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی به بررسی گذاشته شد. دولت، سازمان‌های غیردولتی و نهادهای منطقه‌ای و مردمی نیز به عنوان مهم ترین عوامل برون‌سازمانی تأثیرگذار بر موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی، در نظر گرفته شدند(۱ و ۸). مواد قانونی ۱۰ و ۶۶ اساسنامه شرکت‌ها، مشعر بر بازپرداخت بهای سهام اعضا، معادل ارزش اسمی سهم و بخشی از دیگر مقررات مالی حاکم بر شرکت‌ها نیز از جنبه ساختاری مورد بررسی قرار گرفت(۱۰). پس از تدوین اهداف، مفاهیم اصلی و واسطه را تعریف کرده تا معنای مفهوم مورد نظر مشخص گردد. در شاخص‌سازی نیز از شاخص‌های همبسته که شاخص‌هایی هستند که به وسیله مجموع آنها واژه مورد نظر سنجیده می‌شود، استفاده شد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات میدانی مورد نیاز پژوهش نیز، پرسش‌نامه‌های محقق ساخته‌ای بود، که با توجه به هدف تحقیق، با پاسخ‌های باز و بسته، طراحی و تدوین شدند. پرسش‌نامه نخست مربوط به ارکان ــ هیات مدیره و بازرسان ــ و مدیران عامل شرکت‌ها، پرسش‌نامه دوم ویژه اعضای شرکت‌ها و پرسش‌نامه سوم نیز برای جمع‌آوری اطلاعات و مشخصات عمومی مربوط به هر شرکت تدوین گردید. در پرسش‌نامه‌ها، گویه‌هایی با چهار سطح سنجش اسمی، ترتیبی، فاصله‌ای و نسبی به کار رفت. در پرسش‌های ترتیبی عمدتاً از طیف لیکرت استفاده شد تا علاوه بر آگاهی از وجود یا عدم وجود یک متغیر، مراتب یا درجه اهمیت و وزن نسبی آن نیز قابل اندازه‌گیری باشد(۷). در آغاز با انتخاب یک نمونه ۴۰ نفری در قالب آزمون مقدماتی، اعتماد به پرسش‌نامه و اعتبار آن مورد بررسی قرار گرفته، پس از انجام ویرایش و اصلاحات لازم، مراحل بعدی تحقیق انجام شد. در این مطالعه، به منظور ارزیابی درجه اعتماد به ابزار جمع‌آوری اطلاعات، از ضریب آلفای کرونباخ و برای ارزیابی اعتبار آن از ضریب KMO استفاده شد. نتایج حاصل از انجام این آزمون‌ها، بدون استثنا، حکایت از ضریب اطمینان بالا (بزرگ‌تر از۰/۷) در هر یک از سازه‌ها و مؤلفه‌های پژوهش دارد. سپس و بعد از اثبات چگونگی وجود هم‌بستگی مناسب بین سنجه‌های هر

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

شاخص، و نیز بین شاخص‌های تشکیل دهنده مفاهیم، از روش تحلیل عاملی برای وزن‌دهی سنجه‌ها و شاخص‌ها استفاده شده، با ساخت شاخص مورد نظر، داده‌های فاصله‌ای به‌دست آمده به داده ترتیبی تبدیل گردید. برای تجزیه داده‌های حاصل از پژوهش نیز، با توجه به تعداد متغیرها و سطح سنجش آنها، از روش‌ها و آزمون‌های تحلیل دو متغیره، تحلیل چند متغیره، رگرسیون وتکنیک تحلیل مسیر استفاده شد.

نتایج و بحث

۱. ارزیابی موفقیت شرکت‌ها

داده‌های مندرج در جدول ۱ نشان‌دهنده نتایج حاصل از ارزیابی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی، براساس داده‌های به‌دست آمده از میدان پژوهش است.

داده‌های جدول ۱ نشان می‌دهد که از نظر اعضا، ارکان و مدیران شرکت‌ها، تنها یک شرکت، معادل ۵/۵ درصد شرکت‌ها، بسیار موفق و ۲ شرکت یا ۱۱/۲ درصد شرکت‌ها، موفقیت‌شان در حد زیاد ارزیابی گردیده است. میزان موفقیت یک شرکت نیز از نظر هر دو گروه جامعه آماری پژوهش، موفقیتی در حد متوسط بوده است. موفقیت ۱۲ شرکت که۶۶/۶ درصد شرکت‌ها را تشکیل می‌دهند هم توسط اعضا، ارکان و مدیران آنها، در حد اندک ارزیابی گردیده است. ۲ شرکت، معادل ۱۱/۲ درصد شرکت‌ها، نیز کاملاً ناموفق ارزیابی شده‌اند. نظرات اعضا در این زمینه، با ارکان و مدیران شرکت‌ها، کاملاً مشابه است. در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که از نظر جامعه آماری پژوهش، عملکرد شرکت‌های تعاونی روستایی چندان با موفقیت همراه نبوده است. این دستاورد پژوهشی با نتایج مطالعات آقاجانی ورزنه(۱)، درویشی‌نیا(۵)، کرمی و رضائی‌مقدم(۱۹)، و رمضانی و امینی(۲۱) هم‌جهت می‌باشد.

پس ازطبقه‌بندی داده‌های مربوط به موفقیت شرکت‌ها در ۵ گروه A تا E (جدول۲)، برای بررسی معنی‌دار بودن تفاوت گروه‌ها از طریق آزمون فیشر (F)، مقایسه میانگین‌ها انجام شد. با استفاده از نتایج آزمون دانکن نیز، معنی‌دار بودن تفاوت بین کلیه گروه‌ها بررسی و تأیید شد. به این ترتیب مشاهده می‌شود که به لحاظ موفقیت، بیش از ۷۵٪ از شرکت‌ها در دو طبقه زیرین تجمع پیدا کرده‌اند.

عوامل درون سازمانی

چنانچه اشاره شد، برای ارزیابی تأثیر متغیرهای گوناگون بر متغیر وابسته پژوهش – موفقیت - مجموعه‌ای از متغیرهای مستقل، زیر عنوان عوامل درون سازمانی، آزمون شد.

شناخت

بر اساس داده‌های جدول ۳، گرچه شناخت مدیران در مقایسه با اعضا بیشتر است و نتایج آزمون همگنی داده‌ها نیز این اختلاف را تأیید می‌کند، لیکن در کل، شناخت و آگاهی از اصول تعاون و اساسنامه تعاونی خود، در حد نازل می‌باشد. شناخت بیش از ۸۰ درصد از اعضا و ۶۰ درصد از مدیران و ارکان شرکت‌ها، متوسط و کمتر از آن است. همین عدم شناخت و آگاهی از تعاون و فلسفه وجودی و قابلیت‌های آن، می‌تواند منجر به ایجاد نارضایتی، بی‌تفاوتی، سوء برداشت و عدم‌مشارکت اعضا در تعاونی‌ها گردد.

باور به تعاون

چنانچه در جدول ۳ نشان داده می‌شود، مسئولیت اداره شرکت اکثرا بر عهده ارکان و مدیرانی است که هیچ اعتقادی به تعاون و کار گروهی نداشته، و یا میزان اعتقاد آنها به تعاون کم می‌باشد، و بدیهی است یکی از دلایل عدم موفقیت تعاونی‌ها می‌تواند، اداره تعاونی به دست افرادی باشد که عملاً خود به تعاون اعتقاد نداشته، روحیه مشارکت و کار تعاونی نداشته باشند. بیش از یک سوم از آنها هیچ‌گونه باور و اعتقادی به تعاون و کار گروهی نداشته و نزدیک به یک چهارم هم اعتقادی در حد اندک دارند. در مقابل، اعضای شرکت‌های تعاونی اعتقاد بیشتری به تعاون داشته، از روحیه مشارکتی

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

جدول ۱. فراوانی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی

میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی	اعضا		ارکان و مدیران	
	تعدادشرکت	درصد	تعداد شرکت	درصد
بسیار زیاد	۱	۵/۵	۱	۵/۵
زیاد	۲	۱۱/۲	۲	۱۱/۲
متوسط	۱	۵/۵	۱	۵/۵
کم	۱۲	۶۶/۶	۱۲	۶۶/۶
هیچ	۲	۱۱/۲	۲	۱۱/۲
کل	۱۸	۱۰۰	۱۸	۱۰۰

جدول۲. طبقه‌بندی شرکت‌های تعاونی روستایی بر اساس موفقیت

نام شرکت‌ها	گروه از نظر	
	اعضا	ارکان و مدیران
میلاد	A	A
فریدون و قدس	B	B
عدالت	C	C
والفجر، بوعلی، انقلاب، کویر، سپاهان، رجائی	D	D
تیران، جام، بهنام، کوثر، وحدت و هونجان	D	D
مهر ایران	E	E
امید ایران	E	E

sig = ۰/۰۰۰ df=۴ F=۱۳۳۸/۵۲ اعضای شرکت‌ها

sig = ۰/۰۰۰ df=۴ F=۴۲۱/۸۳ ارکان شرکت‌ها

بسیارزیاد=A زیاد=B متوسط=C کم=D هیچ=E

بالاتری برخوردارند. نزدیک به نیمی از اعضا اعتقادی درحد زیاد و یا بسیار زیاد به تعاون و تعاونگری دارند. به نظر می‌رسد که شاید یکی از دلایل ادامه عضویت اعضا در تعاونی‌ها، با وجود فقدان توجیهات کافی برای ادامه عضویت، همین روحیه و باور به تعاون و فعالیت‌های مشارکت جویانه اعضا باشد.

آموزش

آموزش اعضا، ارکان و مدیران تعاونی‌ها از جمله عوامل مؤثر بر کیفیت نیروی انسانی بوده، بی‌شک بر موفقیت تعاونی‌ها تأثیرگذار می‌باشد. داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهد که در جامعه آماری پژوهش، میزان آگاهی افراد در سطح بسیار پایینی است. در این زمینه نزدیک به ۹۴ درصد از اعضا از هیچ آموزشی برخوردار نشده‌اند و آموزش مابقی هم در سطح اندک ارزیابی شده است. اگرچه مدیران و ارکان شرکت‌های تعاونی در مقایسه با اعضا از سطح آموزش و آگاهی بالاتری برخوردارند و در دوره‌های آموزشی بیشتری شرکت کرده‌اند، اما با این حال تنها ۱۱/۹ درصد افراد این گروه از

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

جدول۳. ارزیابی متغیرهای درون سازمانی پژوهش و مقایسه میانگین آنها از نظر اعضا، ارکان و مدیران شرکت‌ها

		اعضا		ارکان و مدیران		کل		آزمون مقایسه
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	میانگین
شناخت	بسیارزیاد	-	-	۱۱	۱۱/۸	-	-	ns
	زیاد	۵۶	۱۷/۱	۲۴	۲۵/۸	-	-	
	متوسط	۸۹	۲۷/۱	۳۸	۴۰/۹	-	-	
	کم	۱۴۶	۴۴/۵	۱۸	۱۹/۴	-	-	
	هیچ	۳۷	۱۱/۳	۲	۲/۲	-	-	
اعتقاد و باور به تعاون	بسیارزیاد	۸۵	۲۵/۹	۲	۳۲/۶	-	-	ns
	زیاد	۵۸	۱۷/۷	۱۰	۱۰/۸	-	-	
	متوسط	۸۸	۲۶/۸	۵	۵/۴	-	-	
	کم	۸۴	۲۵/۶	۲۲	۲۳/۶	-	-	
	هیچ	۱۳	۴	۳۵	۳۷/۶	-	-	
آموزش و سطح آگاهی	بسیارزیاد	-	-	۱	۱/۱	-	-	ns
	زیاد	-	-	۱۰	۱۰/۸	-	-	
	متوسط	-	-	۱۴	۱۵/۱	-	-	
	کم	۲۰	۶/۱	۲۰	۲۱/۵	-	-	
	هیچ	۳۰۸	۹۳/۹	۴۸	۵۱/۶	-	-	
مشارکت	بسیارزیاد	-	-	۱	۱/۱	-	-	ns
	زیاد	۱۰	۳	۲۹	۳۱/۲	-	-	
	متوسط	۸۲	۲۵	۵۲	۵۵/۹	-	-	
	کم	۲۲۱	۶۷/۴	۱۰	۱۰/۸	-	-	
	هیچ	۱۵	۱۴/۶	۱	۱/۱	-	-	
قابلیت و توانمندی مدیران	بسیارزیاد	۳۸	۱۱/۶	۲۵	۲۶/۹	-	-	ns
	زیاد	۱۴۵	۴۴/۲	۳۴	۳۶/۶	-	-	
	متوسط	۹۱	۲۷/۷	۲۳	۲۴/۷	-	-	
	کم	۴۴	۱۳/۴	۸	۸/۶	-	-	
	هیچ	۱۰	۳	۳	۳/۲	-	-	
توان اقتصادی	بسیارزیاد	-	-	-	-	۴	۲۲/۲	
	زیاد	-	-	-	-	۲	۱۱/۱	
	متوسط	-	-	-	-	۳	۱۶/۷	
	کم	-	-	-	-	۷	۳۸/۹	
	هیچ	-	-	-	-	۲	۱۱/۱	

ns: عدم معنی‌داری رابطه

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

ادامه جدول۳. ارزیابی متغیرهای درون سازمانی پژوهش و مقایسه میانگین آنها از نظر اعضا و ارکان و مدیران شرکت‌ها

تحصیلات	بی سواد	۴۲	۱۲/۸	۲	۲/۲	-	-	ns
	خواندن و نوشتن	۵۳	۱۶/۲	۱۷	۱۸/۳	-	-	
	پنجم	۴۳	۱۳/۱	۱۸	۱۹/۴	-	-	
	سیکل	۷۶	۲۳/۲	۱۱	۱۱/۷	-	-	
	دیپلم	۹۳	۲۸/۴	۲۶	۲۸	-	-	
	فوق دیپلم	۵	۴/۶	۷	۷/۵	-	-	
	لیسانس	۶	۱/۸	۱۲	۱۲/۹	-	-	
سابقه عضویت در تعاونی	تا ۵ سال	۳۱	۹/۵	۹	۹/۷	۴۰	۹/۵	
	۱۰-۶ سال	۶۶	۲۰/۱	۱۷	۱۸/۳	۸۳	۱۹/۷	
	۲۰-۱۱ سال	۱۰۷	۳۲/۶	۲۱	۲۲/۶	۱۲۸	۳۰/۵	
	۳۰-۲۱ سال	۹۵	۲۹	۲۹	۳۱/۲	۱۲۴	۲۹/۴	
	۴۰-۳۱ سال	۲۶	۷/۹	۱۴	۱۵/۱	۴۰	۹/۵	
	بیشتر از ۴۰	۳	۰/۹	۳	۳/۲	۶	۱/۴	
سابقه تصدی پست مدیریتی	هیچ	۳۰۰	۹۱/۵	۳۴	۳۶/۲	-	-	ns
	تا ۵ سال	۱۷	۵/۲	۲۲	۲۳/۷	-	-	
	۱۰-۶ سال	۹	۲/۷	۱۵	۱۶/۱	-	-	
	۱۵-۱۱ سال	-	-	۱۱	۱۱/۸	-	-	
	۲۰-۱۶ سال	-	-	۶	۶/۵	-	-	
	بیشتر از ۲۰	۲	۰/۶	۵	۵/۴	-	-	

جامعه آماری پژوهش از آموزش و آگاهی بالایی برخوردار می‌باشند.

مشارکت

حضور، همکاری و مشارکت آگاهانه و فعالانه اعضا، ارکان و مدیران در شرکت‌ها، که در واقع جوهره و روح تعاون در آن است، می‌تواند در کارآمدی و موفقیت تعاونی تأثیرگذار و مؤثر باشد. همان طور که داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهد، تنها میزان مشارکت ۳۱/۲ درصد ارکان و مدیران شرکت‌ها و ۳ درصد از اعضا در حد زیاد ارزیابی گردیده است. داده‌های جدول ۴ به روشنی مبین مشارکت ناچیز و بسیار پایین اعضای شرکت‌ها در فعالیت‌های تعاونی است، به نحوی که مشارکت بیش از ۸۰ درصد اعضا در امور شرکت، هیچ و یا در حد اندک بوده است و نزدیک به ۶۰ درصد از مدیران و ارکان شرکت نیز مشارکتی در حد متوسط وکمتر از آن داشته‌اند.

مدیریت

مدیریت از جمله عواملی است که بی شک در موفقیت هر موسسه‌ای می‌تواند تأثیر به سزایی داشته باشد. تأثیر مدیران لایق و مجرب، تحصیل‌کرده و متنفذ، در موفقیت تعاونی‌ها قابل انکار نیست. در مقایسه نظرات اعضای شرکت‌های تعاونی، با ارکان و مدیران آن، مشاهده می‌شود که ارکان و مدیران قابلیت و توانمندی خود و مدیران قبلی تعاونی خود را، در مقایسه با ارزیابی اعضا، بالاتر ارزیابی کرده‌اند. از نظر بیش از ۴۵ درصد از اعضا و ۳۵

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

جدول۴. ارزیابی متغیرهای برون سازمانی پژوهش و مقایسه میانگین آنها از نظر اعضا و ارکان و مدیران شرکت‌ها

		اعضا		ارکان و مدیران		کل	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
دولت	بسیارخوب	-	-	۱۰	۱۰/۸	-	-
	خوب	-	-	۳۲	۳۴/۴	-	-
	متوسط	-	-	۴۲	۴۵/۲	-	-
	بد	-	-	۹	۹/۷	-	-
	هیچ	-	-	-	-	-	-
سازمان‌های غیر دولتی و نهادهای منطقه‌ای	بسیارخوب	-	-	۹	۹/۷	-	-
	خوب	-	-	۳۴	۳۶/۶	-	-
	متوسط	-	-	۴۰	۴۳	-	-
	بد	-	-	۶	۶/۵	-	-
	بسیار بد	-	-	۴	۴/۳	-	-
سازمان تعاون روستایی	بسیارخوب	-	-	-	-	-	-
	خوب	۴۱	۱۲/۵	۱۲	۱۲/۹	-	-
	متوسط	۱۲۱	۳۶/۹	۵۶	۶۰/۲	-	-
	بد	۱۰۸	۳۲/۹	۲۳	۲۴/۷	-	-
	بسیار بد	۵۸	۱۷/۷	۲	۲/۲	-	-

درصد از مدیران و ارکان شرکت‌ها، در حد متوسط و کمتر از آن بوده، در این مورد آزمون همگنی داده‌ها نیز این تفاوت را تأیید کرده، این که چه میزان از این تفاوت، ناشی از خطای ارفاق مدیران در ارزیابی از خود است، نیاز به بررسی‌های ویژه دارد.

توان مالی

بدون تردید توان مالی و اقتصادی هر واحد تعاونی هم می‌تواند از جمله عواملی باشد که در ایجاد قدرت ریسک بیشتر، افزایش قابلیت انعطاف و توان رقابت بالاتر در بازار وخدمت رسانی به اعضا، تأثیرگذار باشد. داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهد که توان اقتصادی ۳۳/۳ درصد شرکت‌های مورد بررسی، درحد بسیار زیاد و یا زیاد ارزیابی شده، ۱۶/۷ درصد درحد متوسط و ۵۰ درصد از شرکت‌ها، قدرت اقتصادی درحد کم و بسیار کم دارند. بدیهی است اگر قدرت و توان اقتصادی تعاونی‌ها، در چنین سطح پایینی باشد، امید داشتن موفقیت چشمگیر از تعاونی‌ها، انتظاری دور از واقعیت خواهد بود.

تحصیلات

نتایج پژوهش در خصوص سطح تحصیلات اعضا و مدیران و ارکان شرکت‌ها نشان‌دهنده این واقعیت است که تنها ۶/۴ درصد اعضا و ۲۰/۴ درصد از مدیران و ارکان شرکت‌ها دارای تحصیلات دانشگاهی می‌باشند. ۳۹/۷ درصد از مدیران و ارکان و ۵۱/۶ درصد از اعضای شرکت‌ها نیز دارای تحصیلات سیکل تا دیپلم هستند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که سطح تحصیلات ارکان ومدیران شرکت‌ها از اعضا عادی بیشتر بوده، براساس آزمون همگنی داده‌ها نیز این اختلاف مورد تأیید است.

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

سابقه عضویت

چنانچه داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهد، حداقل ۶۰ درصد از اعضای شرکت‌های تعاونی روستایی دارای سابقه عضویت بیش از ۱۰ سال در شرکت‌های تعاونی روستایی می‌باشند. بدیهی است سابقه عضویت اعضا، مدیران و ارکان می‌تواند در افزایش کارآمدی آنان مؤثر بوده، افراد با سابقه به دلیل داشتن تجربه و شناخت بیشتر از تعاونی، شاید بتوانند شرکت را به نحو بهتری در رسیدن به اهدافش یاری کنند. از دیگر سوی، یافته‌های جدول ۳ بیانگر این نکته نیز می‌باشد که ۹۱/۵ درصد از اعضای شرکت‌ها، هیچ سابقه فعالیتی در سمت‌های مدیریتی و یا بازرسی شرکت‌ها نداشته، این خود می‌تواند به شکلی موجد کاهش مشارکت اعضا در اداره شرکت‌های تعاونی به حساب آید.

عوامل برون سازمانی

نقش دولت در سه زمینه سیاست‌های مرتبط با یارانه‌ها، موضوع خصوصی‌سازی و اعتبارات و سیاست‌های مالی در مفهوم کلی، و در قالب عملکرد سازمان تعاون روستایی، بانک‌ها، وزارت تعاون، و وزارت بازرگانی و رضایت از آنها، و هم‌چنین عملکرد سازمان‌های غیر دولتی و نهادهای منطقه‌ای و رضایت از آنها، در مجموع شاخص ارزیابی اثر متغیر عوامل برون سازمانی این پژوهش را تشکیل داده، که به شرح زیر ارزیابی شدند.

دولت

در خصوص ارزیابی تأثیر نقش دولت در تعاونی‌ها، کلیه سازمان‌های دولتی که به نحوی با تعاونی‌ها در ارتباط‌اند را مورد بررسی قرار داده، در این میان، سازمان تعاون روستایی به عنوان اصلی‌ترین سازمان دولتی مرتبط با شرکت‌های تعاونی روستایی که کلیه تعاونی‌ها به شکل مستقیم متأثر از عملکرد آن می‌باشند، به صورت مجزا سنجیده شده، پس از آن عملکرد سایر سازمان‌های مرتبط با تعاونی‌ها مورد آزمون قرار گرفت.

داده‌های جدول ۴ نشان‌دهنده این است که ارکان و مدیران شرکت‌های تعاونی در مقایسه با اعضای آنها، عملکرد سازمان تعاون را بهتر ارزیابی کرده، ۵۰/۶ درصد اعضا و ۲۶/۹ درصد ارکان و مدیران شرکت‌ها، این عملکرد را در حد ضعیف و بسیارضعیف ارزیابی کرده‌اند.

در مورد نقش دیگر سازمان‌های دولتی نیز چنانچه داده‌های جدول ۴ نشان می‌دهد، ارکان و مدیران تعاونی‌ها از عملکرد و نقش دولت در تعاونی‌ها رضایت داشته به طوری که ۴۵/۲ درصد ارکان و مدیران شرکت‌ها عملکرد دولت را در قبال تعاونی‌ها خوب و یا بسیار خوب و ۴۵/۲ درصد آن را در حد متوسط ارزیابی کرده‌اند. ۹/۷ درصد از ارکان و مدیران تعاونی‌ها هم، از عملکرد دولت در قبال تعاونی‌ها رضایت نداشته‌اند. بدیهی است در این ارتباط، نظر اعضای شرکت‌ها در مورد عملکرد این گروه از سازمان‌های دولتی به دلیل عدم اشراف و آگاهی لازم این گروه از جامعه آماری از موضوع، نمی‌توانست چندان با بیانگر واقعیت باشد و از این جهت، فقط مدیران و ارکان شرکت‌ها مخاطب این بخش از ارزیابی قرار گرفتند.

سازمان‌های غیردولتی مرتبط

ارتباط شرکت‌های تعاونی روستایی با هر اتحادیه و یا شرکت تعاونی روستایی دیگری می‌تواند از جهاتی موجبات تقویت و توسعه تعاونی‌ها را فراهم ساخته، در شرایطی خاص، در جهت تقابل و تضعیف تعاونی‌ها، ایفای نقش نماید. نهادهای منطقه‌ای و مردمی، همچون هیات‌ها، حسینیه‌ها و شوراها که در قالب حرکت‌های خودجوش یا نظام یافته مردمی، مذهبی یا قانونی تشکیل شده‌اند نیز، در عملکرد و موفقیت تعاونی‌ها بی‌تأثیر نمی‌باشند. لازم به ذکر است که جهت سنجش و بررسی این شاخص از پژوهش نیز، به دلیل این که بنظر می‌رسید آگاهی و اشراف کافی نزد اعضای شرکت‌ها برای داوری در این موضوعات وجود ندارد، تنها از نظرات ارکان و مدیران شرکت‌ها استفاده شد. چنانچه نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد، در مجموع رضایت ارکان و مدیران تعاونی‌ها از عملکرد سازمان‌های غیر دولتی مرتبط و نهادهای منطقه‌ای و مردمی در قبال تعاونی‌ها در حد قابل قبول می‌باشد.

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

جدول۵. ارزیابی عامل ساختاری در موفقیت شرکت‌ها از نظر اعضا و ارکان و مدیران

		اعضا		ارکان و مدیران		کل	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
عامل ساختاری (موافقت با ساختار تعاونی)	بسیارزیاد	۱۴	۴/۳	۶	۶/۵	۲۰	۴/۸
	زیاد	۵۱	۱۵/۵	۱۹	۲۰/۴	۷۰	۱۶/۶
	متوسط	۱۶۴	۵۰	۴۳	۴۶/۲	۲۰۷	۴۹/۱
	کم	۸۰	۲۴/۴	۲۱	۲۲/۶	۱۰۱	۲۴
	هیچ	۱۹	۵/۸	۴	۴/۳	۲۳	۵/۵

عوامل ساختاری

از جمله مهم‌ترین عواملی که در این مطالعه به عنوان عامل ساختاری مورد توجه قرار گرفت، قوانین و مقررات حاکم بر تعاونی‌هاست که به شکل مستقیم و غیرمستقیم بر انواع فعالیت در تعاونی‌ها و نحوه ارتباط اعضا با شرکت‌ها از یک سو، و مشارکت آنها و تعاملات تعاونی با دولت از سوی دیگر، اثر می‌گذارد.

با توجه به تأیید نظرات مشابه اعضا، ارکان و مدیران شرکت‌ها در ارزیابی اهمیت عامل ساختاری و اثر آن در موفقیت شرکت‌ها، به‌دست آمده بر اساس آزمون آماری همگنی داده‌ها، در کل می‌توان عنوان کرد که ۲۱/۴ درصد از افراد، با حفظ ساختار موجود در تعاونی‌ها موافق می‌باشند. ۴۹/۱ درصد ارزیابی میانه‌ای داشته، در زمینه حفظ یا تغییر ساختار شرکت‌های تعاونی نظر خاصی ابراز نداشته اند. اما، نزدیک یک سوم از افراد با ساختار موجود مخالف بوده، آن را مانعی فرا راه موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی تلقی کرده اند. در مجموع میزان مخالفین ساختار موجود قابل توجه بوده و به نظر می‌رسد که تجدید نظر در ساختار تعاونی‌ها و انجام اصلاحات مناسب در جهت بهبود وضعیت ساختاری آنها موجب افزایش علاقه‌مندی و ایجاد انگیزه در اعضا خواهد شد. اما در بررسی نظرات افراد در خصوص مواد اساسنامه به روشنی مشاهده می‌شود که اکثریت غالب اعضا، ارکان و مدیران شرکت‌ها با بازپرداخت سهام به ارزش اسمی و هم‌چنین با غیر قابل تقسیم بودن ذخایر قانونی شرکت‌ها، مخالف می‌باشند. این واقعیت ــ مخالفت با این مواد قانونی - را هم شاید بتوان از جمله دلایل اندکی مشارکت اقتصادی اعضا در تعاونی‌ها از طریق عدم سرمایه‌گذاری در آنها دانست. در مقابل مشاهده می‌شود که اکثریت قاطع اعضا، ارکان و مدیران شرکت‌ها، با اختصاص ۳% درآمد تعاونی‌ها به امر آموزش موافق‌اند. این مهم که مجموعه افراد شرکت‌ها با هزینه کردن درآمد شرکت‌شان در امر آموزش، این چنین سازگاری نشان می‌دهند جای خشنودی بسیار داشته، تأمل ویژه‌ای را در برنامه‌ریزی‌ها و سیاستگزاری‌ها طلب می‌کند. موضوعی که پژوهش‌های گوناگونی نیز بر نقش و تأثیر آن در موفقیت شرکت‌های تعاونی مهر تأیید گذارده، اهمیت درجه اولی برای آن در برنامه‌های توسعه و کارآمدی تعاونی‌ها قایل شده‌اند(۲).

تحلیل مسیر

در این مطالعه، به منظور شناخت مجموع اثرات مستقیم و غیرمستقیم هر یک از متغیرهای مستقل پژوهش، بر متغیر وابسته - موفقیت تعاونی‌ها - از طریق تحلیل مسیر، با برخورداری از تکنیک رگرسیون چند متغیره، استفاده شد. به این منظور، کلیه متغیرهایی که از لحاظ نظری می‌توانستند بر متغیر وابسته اثر داشته باشند را وارد معامله رگرسیون کرده، رابطه میان هر یک از این متغیرها و میزان موفقیت تعاونی‌ها بررسی شد. سپس رابطه هر یک از متغیرهای مستقل واسطه را با سایر عوامل بررسی کرده، عوامل مؤثر بر هریک از مفاهیم واسطه نیز مشخص شدند. پس از وارد کردن متغیرها در معادله رگرسیون، نه متغیر در حضور هم، بیشترین اثر را در مقایسه با سایر مجموعه‌های ممکن از متغیرهای مستقل داشتند. جدول ۶ مقدار

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

جدول ۶. رگرسیون چندمتغیره برای شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی

متغییر	B	S.E.B	Beta	t	Sig
Cضریب ثابت	۱/۵۹۳	۰/۵۲۲		۳/۰۴۸	۰/۰۰۲
عملکرد سازمان تعاون روستایی	-۰/۴۹۸	۰/۰۷۳	-۰/۳۸۲	-۶/۸۶۳	۰/۰۰۰
آموزش و سطح آگاهی	۰/۴۱۶	۰/۲۱۵	۰/۱۱۰	۱/۹۳۳	۰/۰۵۴
استفاده مدیران ازنفوذ خود برای منافع شخصی	-۰/۳۳۷	۰/۰۸۰	-۰/۲۱۳	-۴/۲۰۲	۰/۰۰۰
سابقه عضویت در تعاونی	۰/۰۲۴	۰/۰۰۷	۰/۲۴۱	۳/۴۸۹	۰/۰۰۱
موافقت اعضا با ساختارکلی تعاونی	۰/۲۳۵	۰/۰۷۹	۰/۱۴۹	۳/۹۸۴	۰/۰۰۳
سرمایه تعاونی	۱/۹۱۱	۰/۰۰۰	۰/۱۲۰	۲/۱۳۹	۰/۰۳۳
رشد سهام هرعضو	۰/۰۳۴	۰/۰۱۴	۰/۱۳۶	-۲/۴۱۷	۰/۰۱۶
سواد	۰/۲۹۶	۰/۰۶۳	۰/۳۳۹	۴/۶۹۳	۰/۰۰۰
مشارکت	۰/۲۸۹	۰/۰۹۴	۰/۱۷۸	۳/۰۸۹	۰/۰۰۲
	R^2 =۰/۴۶۳	F =۱۲/۶۱۵	Sig = ۰/۰۰۰		

تأثیر هریک از متغیرها و نیز میزان واریانسی که در مجموع از متغیر وابسته تبیین می‌گردد را نشان می‌دهد.

چنانچه داده‌های جدول۶ نشان می‌دهد، آماره فیشر (F) در سطح ۹۹ درصد اطمینان، معنی دار بوده، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که رابطه کاملاً معنی‌داری بین متغیرهای مستقل موجود در مدل، با متغیر وابسته پژوهش وجود دارد. معنی‌داری حضور هر یک از متغیرها در مدل نیز بر اساس اطلاعات این جدول تبیین شده است. در مدل به‌دست آمده، مقدار ضریب تعیین مدل، R^2 = ۰/۴۶۲، می‌باشد که بیانگر تبیین بیش از ۴۶ درصد تغییرات خطی متغیر موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی، توسط متغیرهای مستقل مدل است که این، با توجه به وسعت عوامل و متغیرها در حوزه تحقیقات علوم اجتماعی، رقم مناسبی است(۷).

درمدل برآورد شده، به ترتیب سواد اعضا، سابقه عضویت آنها در شرکت، مشارکت در تعاونی، موافقت با ساختار کلی تعاونی، رشد سهام، میزان سرمایه تعاونی، آموزش و سطح آگاهی افراد، بیشترین تأثیر را به عنوان عوامل پیش‌برنده در موفقیت تعاونی‌ها داشته، لیکن نقش سازمان تعاون روستایی و استفاده مدیران از نفوذ خود برای منافع شخصی، به عنوان مهم‌ترین عوامل بازدارنده موفقیت تعاونی‌ها، شناسایی شدند. به این ترتیب مشاهده می‌شود که گروهی از افرادی از پست‌های مدیریتی تعاونی‌ها سوء استفاده کرده، در نهایت، از این موقعیت‌ها در جهت منافع شخصی، و نه در راستای اداره بهتر امور شرکت‌ها برای بهره‌مندی جمع سود برده‌اند.

برای تعیین تأثیرات غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته پژوهش نیز از همان روش قبلی استفاده شده، نتایج آن در جدول ۷ نشان داده می‌شود.

داده‌های جدول ۷ نشان می‌دهد که متغیر وابسته عملکرد سازمان تعاون روستایی، از یک سو متأثر از متغیرهایی همچون سیاست حذف سوبسیدها، سیاست خصوصی‌سازی و سیاست‌های اعتباری دولت و از سوی دیگر تحت تأثیر عملکرد سایر سازمان‌های دولتی است. به این ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که عملکرد سایر سازمان‌های دولتی مرتبط با تعاونی‌ها، سیاست‌های حذف سوبسیدها و سیاست‌های خصوصی‌سازی، بر عملکرد سازمان تعاون روستایی اثر مثبت دارد. مجموع این متغیرها، تنها حدود ۲۰ درصد از تغییرات متغیر وابسته خود را تبیین کرده، بدیهی است شناخت سایر عوامل اثر گذار بر موفقیت تعاونی‌ها، نیازمند تحقیقات دیگری می‌باشد.

متغیر مشارکت نیز تحت تأثیر میزان سهام هر عضو، شناخت

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

جدول۷. رگرسیون چند متغیره برای شناخت وتبیین عوامل مؤثر درعملکردسازمان تعاون روستایی، مشارکت و شناخت اعضا

متغیر وابسته	متغیر مستقل	B	S.E.B	Beta	t	SIG
	ضریب ثابت	۰/۲۶۷	۰/۲۳۷		۱/۱۲۷	۰/۰۲۶
	سیاست حذف سوبسید	۰/۰۹۱	۰/۰۷۷	۰/۱۲۲	۱/۱۷۲	۰/۰۲۴
عملکرد سازمان تعاون روستایی	سیاست خصوصی سازی	۰/۰۴۳	۰/۰۶۷	۰/۰۷۰	۰/۶۳۸	۰/۰۵۰
	سیاست اعتباری دولت	۰/۱۳۶	۰/۰۸۴	۰/۱۷۶	۱/۶۲۱	۰/۱۰۹
	عملکرد سایر سازمان‌های دولتی	۰/۴۲۴	۰/۱۱۰	۰/۴۰۵	۳/۸۵۱	۰/۰۰۰
sig = ۰/۰۰۱	F = ۵/۳۶۰				R^2 = ۰/۱۹۶	
مشارکت	ضریب ثابت	۲/۹۳۶	۰/۲۵۸		۱۱/۳۸۴	۰/۰۰۰
	سهام هر عضو	۱/۷۶	۰/۰۰۰	۰/۰۷۲	۱/۷۱۰	۰/۰۸۸
	شناخت	۰/۰۶۸	۰/۰۳۱	۰/۰۹۲	۲/۱۹۴	۰/۰۲۹
	موافقت با ساختار کلی تعاونی	-۰/۰۵۳	۰/۰۳۰	-۰/۰۷۰	-۱/۷۵۳	۰/۰۸۰
	سابقه تصدی پست مدیریتی	۰/۰۲۱	۰/۰۰۹	۰/۱۰۴	۲/۳۳۹	۰/۰۲۰
	اندازه تعاونی	-۰/۳۰	۰/۰۵۹	-۰/۲۰۹	-۵/۰۵۱	۰/۰۰۰
	سن اعضا	۰/۰۰۹	۰/۰۰۳	۰/۱۱۸	۲/۸۶۸	۰/۰۰۴
	آموزش و سطح آگاهی	۰/۵۳	۰/۰۵۸	۰/۴۱۱	۹/۰۹۲	۰/۰۰۰
sig = ۰/۰۰۰	F = ۳۰/۹۰۴				R^2 = ۰/۳۶	
شناخت	ضریب ثابت	۳/۰۹۷	۰/۱۲۸		۲۴/۲۸۶	۰/۰۰۰
	سواد	۰/۰۶۵	۰/۰۳۹	۰/۰۷۹	۱/۶۴۳	۰/۱۰۱
	سابقه تصدی پست مدیریتی	۰/۰۵۴	۰/۰۱۳	۰/۱۹۵	۴/۰۶۶	۰/۰۰۰
sig = ۰/۰۰۰	F= ۹/۴۰۴				R^2 = ۰/۰۴۳	

اعـضا از تعـاون و فلـسفه آن، موافقـت اعـضا بـا سـاختار کلـی تعاونی‌ها، سابقه تصدی پـست‌هـای مـدیریتی، انـدازه و وسـعت تعاونی، سن، سطح آموزش و آگاهی اعضا قـرار دارد. هـم‌چنـین مشاهده می‌شود که سابقه تـصدی پـست‌هـای مـدیریتی، داشـتن مسئولیت‌های اجرایی و سن اعضای شرکت‌ها نیـز، در مـشارکت آنها در امور شرکت تأثیر مستقیم داشته، و از جهت دیگـر، متغیـر سطح آموزش و آگاهی اعضای شرکت‌ها از فلسفه تعاون نیـز، در تعیین میزان این مشارکت اثری مثبت و قوی دارد. هـم‌چنـین، دو متغیر میانگین سـهام هـر عـضو و میـزان شـناخت اعـضا نیـز بـر متغیرمشارکت، تأثیر مستقیم، امـا ضـعیفی دارد. مـی‌تـوانیم نتیجـه بگیریم که هر چه میزان سـرمایه‌گـذاری اعـضا در تعـاونی خـود بیشتر باشد و هم‌چنین زمانی که اعضا شناخت بیشتری نسبت بـه اصول تعاون و اساسنامه شرکت خـود داشـته باشـند، بـه تعـاونی احساس تعلق بیشتری کرده، مشارکت افزونتری در امـور شـرکت تعاونی خود خواهند داشت. این در حالی است که، افزونی انـدازه تعاونی و تعداد اعضای آن، عاملی بازدارنـده در میـزان مـشارکت اعضا به حساب آمده، به این ترتیب، به این نتیجه می‌رسیم کـه در تعاونی‌هـای بـزرگ‌تـر، کـه معمـولاً از حـوزه عمـل وسـیع‌تـری برخوردارند و پراکندگی جغرافیایی اعضای آنها هم بیـشتر اسـت، مشارکت اعضا کاهش می‌یابد.

گرچه نتایج جدول ۷ نشان می‌دهـد کـه سـطح موافقـت بـا ساختار کلی شرکت‌ها در موفقـیت تعاونـی‌ها تأثیر مثبـتی دارد،

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

جدول۸ . تبیین اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر موفقیت شرکت‌های تعاونی

متغیر	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم
سواد	۰/۳۳۹	۰/۱۷۸ * ۰/۰۹۲ * /۰۷۹	۰/۳۴۰
سابقه عضویت در تعاونی	۰/۲۴۱	-	۰/۲۴۱
آموزش و سطح آگاهی	۰/۱۱۰	۰/۴۱۱*۰/۱۷۸	۰/۱۸۳
مشارکت	۰/۱۷۸	-	۰/۱۷۸
موافقت با ساختار کلی تعاونی	۰/۱۴۹	۰/۱۷۸ * -۰/۰۷	۰/۱۳۶
رشد سهام اعضا	۰/۱۳۶	-	۰/۱۳۶
سرمایه تعاونی	۰/۱۲۰	-	۰/۱۲۰
سن	-	۰/۱۷۸ * ۰/۱۱۸	۰/۰۲۱
سابقه تصدی پست مدیریتی	-	۰/۱۰۴*۰/۰۹۲*۰/۱۷۸+۰/۱۷۸ * ۰/۱۰۴	۰/۰۱۹
شناخت	-	۰/۱۷۸*۰/۰۹۲	۰/۰۱۶
میانگین سهام هر عضو	-	۰/۱۷۸ * ۰/۰۷۲	۰/۰۱۲
عملکرد سازمان تعاون روستایی	-۰/۳۸۲	-	-۰/۳۸۲
استفاده از مدیران بانفوذ	-۰/۲۱۳	-	-۰/۲۱۳
عملکرد سایر سازمان‌های دولتی	-	۰/۴۰۵ * -۰/۳۸۲	-۰/۱۵۴
سیاست حذف سوبسید	-	۰/۱۲۲ * -۰/۳۸۲	-۰/۰۴۶
سیاست اعتباری	-	۰/۱۷۶ * -۰/۳۸۲	-۰/۰۶۷
اندازه تعاونی	-	۰/۱۷۸ * -۰/۲۰۹	-۰/۰۳۷
سیاست خصوصی سازی	-	۰/۰۷ * -۰/۳۸۲	-۰/۰۲۶

اما موجب اندک کاهشی نیز در میزان مشارکت اعضا در شرکت‌های تعاونی می‌شود. این واقعیت شاید به دلیل رضایت طیف قابل تأملی از افراد از ساختار موجود تعاونی‌ها و عدم تمایل به تغییر و دگرگون سازی ساختار فعلی باشد. در مجموع، این متغیرها، ۳۶ درصد تغییرات متغیر وابسته خود را تبیین می‌کنند.

هم‌چنین شناخت اعضا در شرکت‌های تعاونی نیز تحت تأثیر دو متغیر مستقل سواد و سابقه تصدی پست‌های مدیریتی اعضا می‌باشد. شاید سواد افراد، ناگزیر به افزایش شناخت آنها از امور بشود و علی‌القاعده، تجربه‌های مدیریتی آنها نیز به ارتقای آگاهی آنها از واقعیت تعاونی بینجامد. در این ارتباط نیز ضریب تعیین R^2، نشان می‌دهد که قسمت عمده‌ای از واریانس متغیر وابسته هنوز به صورت تبیین نشده باقی مانده، که چنانچه یادآوری شد، در حوزه مطالعات اجتماعی، و به ویژه در پژوهش‌های میدانی و پیمایشی، این واقعیت امری متداول بوده، شناخت و سنجش سایر عوامل، تحقیقات دیگری را طلب خواهد کرد.

در جدول ۸ به تبیین میزان اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل پژوهش بر موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی پرداخته شده است.

با توجه به ضرایب تأثیر به‌دست آمده که در جدول ۸ نشان داده می‌شود، سواد اعضا، سابقه عضویت آنها در تعاونی‌ها، آموزش، سطح آگاهی و میزان مشارکت اعضا، هر یک به عنوان مهم‌ترین عوامل پیش‌برنده موفقیت تعاونی‌ها، شناخته می‌شوند.

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

عملکرد سازمان تعاون روستایی نیز به عنوان مهم‌ترین عامل بازدارنده در موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی معرفی شده است.

نتایج این تحقیق مؤید مطالعات صفری شالی(۱۲)، مبنی بر تأثیر مستقیم و مثبت آموزش و مشارکت در عملکرد شرکت‌های تعاونی بوده، هم‌چنین با نتایج پژوهش رمضانی(۸) در خصوص تأثیرات مستقیم و مثبت سابقه عضویت، آموزش و سطح آگاهی افراد و مشارکت و تأثیر منفی عملکرد سازمان تعاون روستایی (دولت) بر شرکت‌های تعاونی روستایی همخوانی دارد.

پیشنهادها

۱. با توجه به اثر مثبت آموزش در افزایش موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی، پیشنهاد می‌شود دوره‌های آموزشی گوناگونی برای اعضا، ارکان و مدیران تعاونی‌ها، پس از انجام نیازسنجی‌های کارشناسانه، به صورتی علمی و کاربردی برگزار گردد.

۲. باتوجه به اثری که سطح تحصیلات افراد در افزایش موفقیت شرکت‌های تعاونی دارد، پیشنهاد می‌شود زمینه مشارکت و حضور افراد تحصیلکرده در تعاونی‌ها، به‌ویژه در عرصه‌های مدیریتی، فراهم گردد.

۳. با توجه به مخالفت قاطع اعضای تعاونی‌ها با موضوع غیر قابل تقسیم بودن ذخیره قانونی و هم‌چنین عدم تقویم اموال و سهام در تعاونی‌ها به قیمت روز، پیشنهاد می‌شود در اساسنامه تعاونی‌ها، موضوع بازنگری شده، در مجامع قانونی، اصلاح مواد مذکور در دستور کار قرار داده شود.

۴. در جهت تقویت هر چه بیشتر بعد نظارتی سازمان تعاون بر شرکت‌های تعاونی روستایی، و در راستای کاهش ارتباط و وابستگی مالی سازمان تعاون روستایی به آنها، لازم است پس از بررسی‌های کارشناسانه علمی در زمینه‌ی چگونگی تعامل و ارتباط تعاونی‌ها با سازمان تعاون روستایی، اصلاحات لازم به عمل آید.

منابع مورد استفاده

۱. آقاجانی ورزنه، م. ۱۳۸۰. بررسی و ارزیابی فعالیت‌های شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان اصفهان(۱۳۷۱-۱۳۵۱). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان.

۲. امینی، ا.م. و ر. صفری‌شالی.۱۳۸۱. ارزیابی تأثیر آموزش در موفقیت شرکت‌های تعاونی مرغداران. مجله علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی ۶(۲): ۱۷-۲۸.

۳. حسینی مهر،ک. ۱۳۷۰. تعاون و توسعه اقتصادی و اجتماعی، تعاون، سازمان مرکزی تعاون کشور۱۰۲: ۶-۸.

۴. حسینی‌مهر، ک. ۱۳۷۰. آموزش مؤثرترین وسیله رونق بخش تعاون. تعاون ۱۰۳:۳.

۵. درویشی‌نیا، ع. ۱۳۷۹. ارزیابی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در استان مازندران. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.

۶. دفتر بین المللی کار،توصیه‌نامه دفتر بین المللی کار در مورد نقش شرکت‌های تعاونی در رشد اقتصادی و اجتماعی کشورهای در حال توسعه، ۱۳۸۰. *فصلنامه همیار* ۱۱:۳۱-۲۱.

۷. رفیع‌پور، ف. ۱۳۶۸. *کندوکاوها و پنداشته‌ها*. چاپ دوم، شرکت سهامی انتشار، تهران.

۸. رمضانی، م. ۱۳۸۱. ارزیابی عملکرد هیات‌های مدیره و مدیران عامل اتحادیه‌ها و شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران از دیدگاه اعضا در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان.

۹. روزبهان، م. ۱۳۷۶. *مبانی توسعه اقتصادی*. چاپ پنجم، انتشارات تابان، تهران.

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]

۱۰.سازمان مرکزی تعاون روستایی. ۱۳۸۰. اساسنامه شرکت‌های تعاونی روستایی، سازمان مرکزی تعاون روستایی.

۱۱.سلمان، م. ۱۳۷۸. *تعاون روستایی از پیدایش تا راهکارهای عملی تحقق اهداف*. سازمان تعاون روستایی استان اصفهان.

۱۲.صفری شالی، ر. ۱۳۸۰. بررسی فعالیت‌ها و عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران استان تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان.

۱۳.عسگری، ع. و ح. اشراف‌زاده. ۱۳۶۹. *بررسی جایگاه تعاون در بازرگانی خارجی کشور*. چاپ دوم، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی کشور، تهران.

۱۴.مرکز آمار ایران، سالنامه آماری ایران سال‌های۱۳۸۴-۱۳۴۸، سازمان برنامه و بودجه، تهران.

۱۵.میرمحمدی، م. ۱۳۸۲. *نگرش‌ها و ره توشه‌ها*. نشر آموزش کشاورزی، تهران.

۱۶.میکاییلی، ف. ۱۳۸۱. *آمار اصول و روش‌ها*. جلد اول، چاپ اول، نشر ارکان، اصفهان.

17. Amodeo,. N. P. 2001. Be more cooperative to be more competitive. J. Agric. Cooper. 29(2): 115-124.
18. Jolly, C. M. 1991. Cooperative movements be successful in traditional societies? The case of southern Senegal. J. Agric. Cooper. 6: 26-32.
19. Karami, K. and K. Rezaei-Moghaddam. 2005. Modeling determinants of agricultural production cooperatives' performance in Iran. J. Agric. Econ. 33(3): 305–314.
20. Levi.Y. 2000. The ambiguous position of cooperatives vis-à-vis the issue of diffrence. J. Agric. Cooper. 28(2): 121-135.
21. Ramezani, M. and A.M. Amini. 2007. Study of Effective Factors on Success of Poultry-Farm Co-operatives in Isfahan Province. Cooperative and innovation influencing the social economy. Saskatoon, Canada.
22. Rodriguez, J. R. 2003. Educational level and training of human resources in farm cooperatives in the knowledge based society: an empirical study. J. Agric. Cooper. 31(2): 145-156.

[Downloaded from jcpp.iut.ac.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22518517.1387.12.46.52.6]